

ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ ПОЈМА ПРАЊА НОВЦА

мр Горан БОШКОВИЋ

Полицијска академија, Београд

Апстракт: Прање новца је пратећи облик организованог и других облика имовинског криминалитета који омогућава легализацију средстава стечених криминалном делатношћу. Криминалне организације, групе и појединци прањем новца прикривају порекло и постојање нелегално стечене имовине, као и сопствену криминалну делатност. У раду смо покушали да дефинишемо прање новца трудећи се да дефиницијом обухватимо постојеће облике и наведемо све битне карактеристике ове појаве, као и да објаснимо поступак прања новца који се одвија постепено у фазама. Такође, покушали смо да прање новца доведемо у везу са другим врстама криминалитета и укажемо на постојеће разлике између њих.

Кључне речи: прање новца, фазе прања новца, организовани криминалитет, корупција.

УВОД

Криминалитет као масовна друштвена појава, прилагођава се актуелним друштвеним односима на државном и међународном плану испољавајући се кроз нове појавне облике, са високим степеном организованости и великим утицајем на друштвене процесе. Криминалне групе, организације и појединци криминалном делатношћу остварују изузетно велике приходе од те делатности. Основни проблем који постоји за њих у тим случајевима јесте: – како несметано користити приходе од криминалне делатности и избећи кривично гоњење. Наиме, савремене

тенденције у борби против свих облика криминалитета, посебно организованог и транснационалног криминалитета, усмеравају борбу против криминалитета на заплелу средстава стечених криминалном делатношћу и онемогућавање укључивања таквих средстава у легалне финансијске токове. Овакав заокрет почео је средином осамдесетих година XX века, до када је тежиште борбе против организованог криминалитета и других облика имовинског криминалитета било усмерено на откривање саме криминалне делатности. Тај заокрет поклапа се и са инкриминацијом појаве прања новца у правним системима различитих земаља. Логика оваквог приступа у борби против криминалитета је у сужавању могућности за коришћење противправно стечене имовинске користи од криминалне делатности. Суочени са могућностима заплеле противправно стечене имовинске користи, откривањем криминалне делатности и кажњавања криминалне организације, групе и појединци “перу” свој “прљав” новац интегрисући га у легалне финансијске токове низом различитих финансијских трансакција користећи се при том широким спектром начина прања новца.

Настанак термина *прање новца* везује се за почетак XX века и деловање гангстерских организација у Америци. Наиме, велике суме новца од продаје алкохола, изнуда, проституције и коцке требало је на неки начин легализовати. Један од начина да се то уради био је да се гангстерске организације укључе у легално пословање. Осуда Al Capone-а за утају пореза тридесетих година двадесетог века према неким мишљењима била је веома утицајна на експанзију прања новца.¹ Наиме, Mayer Lansky поучен догађајима са Al Capone-ом и свестан да ће њега и његове сараднике задесити иста судбина уколико не прикрију и прикажу своје нелегалне приходе као легалне, ствара један од првих начина прања новца користећи се концептом позајмица од швајцарских банака у које је предходно уложен “прљав” новац, који се враћао у САД као позајмица различитим фирмама које су поседовале криминалне организације. Прва употреба термина прање новца у штампи забележена је у САД 1973. године током афере Watergate.²

1 James R. Richards (1999), *Transnational Criminal Organizations, Cybercrime, and Money Laundering*, London, CRC Press, p. 44.

2 *Ibid*, p.45.

Прање новца је данас изузетно распрострањена појава, а према подацима ММФ-а сума од опраног новца на годишњем нивоу износи два до пет процената укупног годишњег бруто светског дохотка, што би номинално изражено било више од шесто милијарди долара.³

ДЕФИНИСАЊЕ ПРАЊА НОВЦА

У домаћој и страниј литератури постоје различита тумачења појма прања новца, али нема суштинских разлика у дефинисању овог појма. Наиме, које год одређење да узмемо у обзир, сврха прања новца остаје иста - да се смањи или искључи ризик од заплене противправно стечене користи и кажњавања учиниоца за извршена криминална дела. Тиме се остварује и крајњи циљ криминалне активности имовинског карактера, несметано трошење и уживање прихода од те активности. У даљем тексту навешћемо различита одређења појма прање новца која срећемо у литератури.

Под прањем новца подразумевамо сваку радњу или покушај радње којом се сакрива или прикрива нелегално порекло средстава, тако да изгледа да она потичу из легалних извора.⁴

Циљ великог броја криминалних аката јесте стварање профита за појединце и групе који омогућава даљу криминалну делатност. Прање новца је процес током којег се прикрива порекло средстава стечених криминалном делатношћу. Тај процес омогућава криминалцима да користе нелегално стечена средства без опасности да ће њихов извор бити откривен.⁵

Прање новца можемо дефинисати као скуп активности усмерених на прикривање праве природе прихода који потичу од криминалне активности, као и на приказивање тих прихода као легалних, у намери коришћења у легалном финансијском систему.⁶

3 Financial Action Task Force, Policy Brief, Paris, 1999, p.2.

4 Дефиницију је усвојила Генерална скупштина Интерпола 1995.године.

5 FATF Brochure (2001), Paris, p.1.

6 Joanna Sienczylo-Chlabicz & Wojciech Filipkowski (2001), The Polish financial intelligence unit: A new institution in the Polish legal system, Journal of Money Laundering Control, volume 5, London, p.150.

Прање новца је процес који подразумева постојање илегалних извора прихода, који се коришћењем великог броја финансијских трансакција, приказују као да потичу из легалних извора.⁷

Под прањем новца подразумевамо низ активности које се користе да би се сакрио приход од криминалне делатности и приказао као да потиче од легалних активности.⁸

Прање новца подразумева активности којима се прикрива постојање, природа и порекло новца стеченог криминалном активношћу.⁹

Прање новца је процес којим неко прикрива постојање, илегално порекло или илегалну употребу прихода, да би га затим приказао тако да он изгледа легитиман.¹⁰

Под садржајем појма прање новца подразумева се делатност субјеката најчешће оних из области сиве економије и организованог криминалитета, којима се стварају услови за легализацију противправно стечене добити, чиме се покрива њено криминално порекло и ствара представа о законитој делатности. Операцијом која се зове прање новца не прикрива се само незаконито створен приход, већ се прикрива и криминална делатност појединих субјеката који се у свакидашњем животу приказују као поштени, угледни и економски моћни.¹¹

Прање новца подразумева скуп радњи (најчешће банкарских и финансијских) којима се прикрива порекло илегално стеченог новца, те се такав новац приказује као легалан, а финансијске трансакције имају за циљ стварање привида да се до новца дошло законским путем.¹²

Прање новца означава активности усмерене ка легализацији новца стеченог бављењем криминалним делатностима. Учесници у прању новца прибегавају најразноврснијим финансијским трансакцијама, како

7 William R Schroeder (2001), Money laundering: A global threat and the international community's response, FBI Law Enforcement Bulletin, volume 70, Washington, p.2.

8 Daniel H April & Angelo M Grasso (2001), Money laundering, The American Criminal Law Review, volume 38, Chicago, p.1054.

9 Michael J Palmiotto (1998), Criminal Investigation, Austin&Winfield, p.439.

10 President's Commission on Organized Crime (1984): The Cash Connection Organized Crime, Financial Institutions and Money Laundering, Washington, p.7. Преузето из књиге Ђорђа Игњатовића (1998), *Организовани криминалитет*, Београд, p.85.

11 М. Бошковић (1998), *Криминалистика-методика I*, Београд, Полицијска академија, p.280.

12 М. Вуковић (1993), Сива економија-тамна бројка криминалитета, Безбедност, број 1, Београд, p.215.

би покрили право порекло новца да га тако учине легалним средством промета на тржишту новца, што им осигурава нормално коришћење у пословним односима у којима пласирају свој капитал.¹³

Прање новца је свако прикривање извора противправно стеченог новца, како би био искоришћен за обављање неке допуштене делатности или стицање имовине. Бит прања новца је претварање илегалног новца прибављеног на незаконит начин у легалан новац, тј. новац с покрићем у законитом раду или делатности. Да би се то постигло потребно је у финансијском, банкарском или другом пословању кроз једну, а најчешће неколико наоко неповезаних трансакција постићи легалитет новца.¹⁴

Анализа наведених дефиниција указује на то да се као битне карактеристике ове врсте криминалитета могу издвојити следеће:

- располагање “прљавим” новцем условљено је претходном криминалном делатношћу,
- прање новца је процес којим се прикрива постојање, природа и порекло нелегално стечених средстава,
- процес прања новца обухвата укључивање нелегално стечених средстава трансформацијом, пребацивањем, размењивањем, прикривањем порекла и намене, мешањем са легалним средствима или на други начин у легалне финансијске токове.
- прањем новца осим порекла нелегално стечених средстава, прикрива се и криминална делатност појединачна и криминалних организација и
- крајњи циљ прања новца је несметано коришћење прихода од криминалне делатности и избегавање казне за почињена кривична дела.

На основу наведених карактеристика, прање новца би могли дефинисати као *врсту имовинског криминалитета, чији су циљеви прикривање постојања и порекла нелегално стечених средстава, и то укључивањем тих средстава трансформацијом, пребацивањем, размењивањем, прикривањем намене мешањем са легалним средствима или на други начин у легалне финансијске токове, чиме се осим порекла*

13 М. Кулић (2001), *Прање новца, привредни криминал и корупција*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, р.180.

14 Б. Машњак ; Ж. Касељ (1998), *Спречавање прања новца*, Муп Републике Хрватске, Загреб, р.4.

нелегално стечених средстава прикрива криминална делатност и остварује крајњи циљ прања новца – несметано коришћење прихода од криминалне делатности и избегавање казне за извршена кривична дела.

ФАЗЕ ПРАЊА НОВЦА

Сврха прања новца је да се смањи или потпуно искључи ризик од заплене противправно стечених средстава и казне за учињена кривична дела. У случајевима када криминалци поседују противправно стечена средства суочавају се са чињеницом како да противправно стечена средства несметано користе, а да при томе не оставе никакав траг који би могао да укаже на њихову криминалну делатност. Да би остварили своје циљеве криминалци приступају реализацији прања новца користећи се различитим начинима који се могу комбиновати у мање или више сложене шеме прања новца.

Основу већине шема прања новца чине три уобичајене фазе познате као полагање, покривање и интеграција. Полагање (пласман) подразумева размену нелегално стеченог новца у неки облик који је лако преносив и који не изазива сумњу, а онда његово пуштање у токове финансијског система. Покривање (позакоњење) се састоји у кретању тих средстава, често помешаних са средствима чије је порекло легално, кроз светски систем финансија, у покушају да се сакрију прави извори тих прихода. Интеграција (уградња) је процес при којем се та покривена средства поново уводе у главне економске токове, где се могу слободно трошити и улагати. Међутим, потребно је нагласити да постоје одступања од овог модела који се састоји од три узастопно повезане фазе. Наиме, могући су случајеви прања новца где нелегално стечен приход не пролази кроз све наведене фазе. На пример, нелегално стечени новац може да буде помешан са легитимним пре убацивања у финансијске токове (нелегално стечен новац меша се са приходом од казина, ресторана) или постоје случајеви када нелегално стечен новац вероватно никада и не уђе директно у легалне финансијске токове, већ иде путем различитих подземних банкарских канала (hawala у Индији и fei chi`en у Кини). Ово је значајно с аспекта истраге прања новца, јер у сваком појединачном случају треба уважавати принцип индивидуалности појединих случајева прања новца и сходно томе, предузимати мере за супротстављање прању новца.

Слика 1. - Фазе прања новца

ПРВА ФАЗА – ПОЛАГАЊЕ

Полагање (пласман) је обично први од три корака који се предузима при прању нелегално стечених средстава. Подразумева промену новца добијеног од криминалне активности у облик погоднији за транспорт и који не изазива сумњу, а затим убацивање тог новца у главне финансијске токове. У суштини, ова фаза представља располагање незаконито стеченим средствима која се настоје унети у легалне финансијске токове. То је уједно и најтежи и најрањивији корак за “пераче” новца зато што се највећи део нелегално стечених средстава прикупља у готовини. Готов новац је гломазан, тежак за скривање, и у већим количинама итекако може да скрене пажњу банкарском службенику, раднику казина и сл.¹⁵

Пласман захтева проналажење решења за проблем – како пребацити велику количину готовог новца стеченог нелегалном делатношћу у

15 У сведочењу пред Судским подкомитетом за криминалне делатности САД 1997. године, помоћник Државног тужиоца Mary Lee Warren, изнела је податак да се годишње продајом дроге на улицама Њујорка заради око милијарду долара. Тежина тог новца у апоенима од 20 USD износи око 265 000 фунти (што је око 120 000 килограма). James R. Richards, *op.cit.*, p.105.

погодан облик за његово увођење у финансијски систем. Начини којима се криминалци користе да би новац пласирали у финансијски систем су веома разноврсни. Најчешће се користе просто депоновање средстава на рачуне код финансијских институција у износу мањем од законски одређеног прага за пријављивање (структурирање), промена готовине у преносиве финансијске инструменте (путнички чекови, налози за исплату, хартије од вредности ...) и др.

Када је реч о изузетно великим количинама нелегално стеченог новца криминалне организације, због непредвидивости и великог ризика при пласману средстава у финансијски систем земаља које имају строге законске прописе при улагању новца у финансијски систем, најчешће се опредељују за кријумчарење нелегално стечених средстава. Кријумчарењем се велике количине новца износе из земаља где су нелегално стечене у офшор финансијске центре.¹⁶ У тим центрима обавља се процес њиховог полагања у финансијски систем, а потом се враћа у земље порекла (нпр., у форми страног улагања и сл.).

ДРУГА ФАЗА – ПОКРИВАЊЕ

Покривање (позакоњење) подразумева низ финансијских трансакција које по својој учесталости, обиму и комплексности често личе на легитимне финансијске активности. Крајни циљ ове фазе прања новца је онемогућавање повезивања нелегално стечених средстава са њиховим правим извором. Обично се полагање састоји од телеграфских преноса новца или трансфера пласираних средстава у финансијски или банкарски систем посредством многобројних рачуна.¹⁷ Један од најучесталијих начина којима се врши полагање је телеграфски трансфер новца преко офшор финансијских центара попут Бахама, Холандских Антила, Кајманских острва и друго. Када средства једном доспеју изван територије земље порекла и уђу у финансијске системе земаља са високим банкарским дискреционим правима, веома је отежано пронаћи и пратити таква средства. Проналажење нелегалних извора прљавог новца додатно

16 Офшор финансијски центри су земље где се банкарске, корпорацијске и друге финансијске операције воде под строгим режимом поштовања дискреционих права банака, са минималним надзором власти.

17 Види Г. Бошковић (2004), Начини прања новца у банкарском пословању, *Безбедност* број 2, Београд, МУП Р. Србије, pp. 277-289.

отежава и сам, по обиму огроман, поштанско–телеграфски саобраћај преко којег се новац одашиље.

“Перачи” новца у овој фази труде се да нелегално стечена средства пређу неколико граница што физички, што електронски, или кроз корпорацијске системе који имају представништва у великом броју земаља. Операција прања новца биће успешнија уколико новац прође кроз два, или више система са различитом законском регулативом. На овакав начин отежава се праћење тока нелегално стечених средстава, а самим тим и истрага прања новца. Да би се остварио целокупан увид у појединачне операције прања новца потребно је развити модалитете међународне сарадње на нивоу оперативних јединица које врше истраге прања новца.

Напорима међународне заједнице за супротстављање прању новца знатно су сужене могућности криминалних организација за прање новца. Ова чињеница утицала је на то да криминалне организације у овој фази ангажују експерте из области финансија, који су допринели да постојеће шеме прања новца постану знатно сложеније и софистицираније, а самим тим и теже за откривање.

ТРЕЋА ФАЗА – ИНТЕГРАЦИЈА

Интеграција подразумева трансфер пласираних средстава у глобалне финансијске токове како би се помешала са легитимно стеченим средствима. Циљ је да се пласирана средства прикажу као средства остварена легалним пословањем. Нелегално стечена средства најчешће се интегришу у глобалне финансијске токове посредством финансијских инструмената, попут гарантних писама, обвезница, полиса осигурања, банковних меница, фактура, гаранција и слично.

Интеграција је коначна фаза у прању новца у којој је врло тешко направити разлику између допуштених и недопуштених фондова. Интегрисана средства најчешће се користе за улагање у профитабилне послове чиме се још више оснажују различите криминалне организације.

ОДНОС ПРАЊА НОВЦА И ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Појам организованог криминалитета одређује Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала у складу са његовим одређењем у Конвенцији УН против транснационалног организованог криминала.¹⁸ Према одредбама овог закона, организовани криминал представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе, односно друге организоване групе или њених припадника, за која је предвиђена казна затвора од четири године или тежа казна. Закон даље одређује појам организоване криминалне групе, под којом подразумева групу од три и више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је предвиђена казна затвора од четири године или тежа казна, ради стицања, посредно или непосредно, финансијске или друге материјалне користи. Под другом организованом групом подразумева се група која није образована у циљу непосредног вршења кривичних дела, нити има тако развијену организациону структуру, дефинисане улоге и континуитет чланства својих припадника, али је у функцији организованог криминала.

Организовани криминалитет највећи део своје моћи заснива на новцу који је прибављен незаконитим делатностима. Овај новац представља економску полугу моћи криминалних организација која омогућује укључивање у легалне економске активности и корупцију органа власти.

Користећи прање новца организовани криминалитет прикрива природу, порекло и постојање нелегално стечених средстава, а тиме прикрива и сопствену криминалну делатност и омогућава несметано коришћење прихода од криминалне активности. Укључивањем нелегално стечених прихода у легалне финансијске токове организовани криминалитет угрожава економски систем и тржишну конкуренцију и остварује утицај на економске, политичке и друштвене токове на националном и међународном плану. Неке процене говоре да само нерегистровање прихода организованог злочина у САД наноси јавним фондовима губитак од шест милијарди пет стотина хиљада долара који други привредни субјекти и грађани морају попунити додатним опорезивањем.¹⁹

18 “Службени гласник РС”, број 39, 2003 године.

19 L. Siegel (1995), *Kriminology*, St. Paul, p.380. Преузето из књиге Ђорђа Игњатовића (1998), *Организовани криминалитет*, Београд, p.87.

На основу наведеног можемо закључити да успостављање ефикасног система супротстављања прању новца онемогућава укључивање нелегално стечених прихода у легалне финансијске токове, а тиме се слаби утицај на економске и политичке токове и руше се економске полуге моћи криминалних организација.

ОДНОС ПРАЊА НОВЦА И КОРУПЦИЈЕ

Корупција је друштвено-негативна појава коју карактеришу следећи елементи²⁰:

- противзаконито и неморално деловање,
- учиниоци су лица која су носиоци државне политичке, финансијске, привредне или друге јавне функције, као и лица која се појављују као носиоци одређених функција у приватном сектору,
- делатност се састоји у искоришћавању положаја, прекорачењу овлашћења, коришћењу функције и друштвеног угледа, невршењу послова из своје надлежности, коришћењу институција система и институција у којима су запослена лица која врше корупцијска кривична дела,
- стицање противправне имовинске користи, богаћење без правног основа, остваривање личних интереса, политичке, финансијске или неке друге моћи.

Кад доведемо у везу предходно речено са карактеристикама прања новца можемо извести одређене закључке. Наиме, корупција омогућава успостављање и одржавање одређених криминалних веза између државних и других органа и криминалних структура. Криминалне структуре користе успостављене везе за своје нелегалне послове један од тих послова је и прање нелегално стечених средстава. Процес прања новца знатно се олакшава ако “перачи новца” имају отворен приступ финансијским институцијама и државним органима који примењују законске прописе за супротстављање прању новца. Такође, коришћењем корупцијом успостављених веза са државним финансијским структурама олакшава се и инвестирање опраног новца у реализацији различитих пословних подухвата у оним сегментима пословања (извођење јавних

20 М. Бошковић (2004), *Организовани криминалитет и корупција*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, р.280.

радова, приватизација предузећа, извозни и увозни послови и слично) где одлучујући утицај имају наведене структуре. Незаконито стечена средства која су прошла кроз процес прања веома често служе и за корупцију државних и других структура чиме криминалне структуре остварују своје интересе у различитим областима друштвеног живота.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Велике количине нелегално стечених средстава које поседују криминалци и криминалне организације представљају потенцијалну опасност за корумпирање у легитимном пословању и државним органима, нарушавају интегритет финансијских институција и омогућавају укључивање у легитимно пословање, што може бити нарочито опасно ако се то користи као подршка криминалној делатности.

Негативни ефекти прања новца најчешће се испољавају кроз: непоштenu конкуренцију легалним привредним субјектима, смањење пореских прихода услед кретања новца нелегалним финансијским токовима, наношење штете финансијским институцијама, утицај на поверење јавности у економске и друге друштвене институције, подстицање корупције и ометање економског развоја.

Прање новца омогућава инфилтрацију криминалних организација у финансијске институције и контролисање политичких и економских токова “прљавим” новцем. То се најчешће остварује корупцијом у јавним службама и финансијском сектору и другим областима привредне и ванпривредне делатности. Ефикасним системом мера и метода у супротстављању прању новца сужавају се могућности криминалцима и криминалним организацијама: да прикривају порекло и постојање нелегално стечене имовине, да несметано користе противправно стечена средства, да прикривају сопствену криминалну делатност и избегну казну за учињена кривична дела и руше се економске полуге моћи криминалних организација.

ЛИТЕРАТУРА

1. Alexander, R. (1998): The EC Money Laundering Directive, *Journal of Money Laundering Control*. Institute of Advanced Legal Studies. Volume Two, Number One.
2. April, D. & Grasso, A. (2001): Money laundering, *The American Criminal Law Review*, volume 38, Chicago, pp.1052-1065.
3. Boskovic, G. (2003): Modern tendencies in money laundering, *NBP*, Vol. IX, No. 2, Belgrade, pp. 99-110.
4. Бошковић, Г. (2004): Начини прања новца у банкарском пословању, *Безбедност број 2*, Београд, МУП Р. Србије, pp. 277-289.
5. Бошковић, М. (2004): Организовани криминалитет и корупција, *Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука*.
6. Игњатовић, Ђ. (1998): Организовани криминалитет, *Полицијска академија, Београд*.
7. Madinger, J.; Zalopany S. A. (1999): *Money Laundering: A Guide for Criminal Investigators*. Springer Verlag, CRC Press, Boca Raton, FL.
8. Pheiffer, M. (1998): Financial Investigations and Criminal Money, *Journal of Money Laundering Control*, Institute of Advanced Legal Studies, Volume Two, Number One.
9. Richards, J. R. (1999): *Transnational criminal organizations, cyber-crime, and money laundering: a handbook for law enforcement officers, auditors, and financial investigators*. CRC Press, London.
10. Schroeder, W. (2001): Money laundering: A global threat and the international community's response, *FBI Law Enforcement Bulletin*, volume 70, Washington, pp.2-13.

THEORETICAL DETERMINATION OF MONEY LAUNDERING

Summary

Goran BOŠKOVIĆ, MA

Police Academy, Belgrade

The problem of money laundering is present both nationally and internationally and is considerably pronounced in those societies where organized crime attempts to legalize profit gained through criminal activities and infiltrate into economic flows in order to control certain economic and political processes. Criminal activities preceding gaining of illegal profit, the manners of money laundering and methods of fighting them contain certain specific characteristics which must be researched in order to be able to consider all aspects of money laundering, especially to plan appropriate strategy to suppress it.

Money laundering is accompanying form of organized crime and other forms of property-related crimes that enable legalization of assets gained through criminal activities. Criminal organizations, groups and individuals hide the origin and existence of illegally acquired property by money laundering, as well as their own criminal activities. In this paper the author analyzes many definitions by domestic and foreign authors, so that he would finally deduce all important elements comprising the notion of money laundering and define money laundering himself. When defining money laundering, the author tried to include all existing forms in his own definition and to quote all important characteristics of this phenomenon, as well as to explain the procedure of money laundering which unwinds in stages. Considering certain characteristics of money laundering, the author presents them from the aspect of their relation to organized crime and corruption as close forms of crime, which is very important from the aspect of prevention of money laundering.